

אסופת מכתבים כרומן

יעל מדיני

ב

הסתכנות באמירה כוללנית, ומבלי להיכנס לניתוחים אקדמאיים, אומר שראייתי את הספר ימי לונדון כ"רומן" נסמכת על שתי אסכולות ספרותיות. האסכולה הראשונה, הוותיקה, קובעת ש"רומן" הוא יצירה ספרותית שיש בה גיבור מרכזי, שהיא כתובה בפרוזה, בהרצאת דברים הגיונית, ושקיים בה איזון סביר בין עומקם ונפחם של רכיביה השונים. האסכולה השנייה, החדשה, ה"פוסט-מודרנית", קובעת שיצירה היא "רומן" אם מחברה מכריז עליה שהיא כזאת ואין היא כבולה לשום חוקים ומוסכמות.

ובכן, בימי לונדון אכן ניצב גיבור מרכזי ולא עוד אלא שהוא מבטא בגוף ראשון יחיד את מחשבותיו והרגשותיו ומעשיו - או את חידלונם - בפרוזה המתנסחת בהיגיון. זה מצד אסכולת הספרות הוותיקה. ואולם דריסת רגל מובהקת ברומן זה יש גם לאסכולה ה"פוסט-מודרנית". דווקא משום שמכתבי האסופה אמיתיים ולא מתוכננים כדי ליצור מתוכם יצירה בדיונית, מיד עם תחילת הקריאה בהם מזדקרת העובדה שאין רכיביהם שווים בעומקם ובנפחם. כמו כן, יש שלשון המכתבים השוטפת עולה על שרטוני שיבושים ועירפול. כלומר, אני מכנה אסופה זו בשם "רומן" מתוך שילוב של טעם זקנים וטל נעורים - שילוב המניב לרוב ברכה.

בתקווה להיבנות מברכה זו אגש לדבר ברומן עצמו.

גיבורו של ימי לונדון עומד במוקד הצטלבות של שלושה צירי זמן: ציר הזמן של גילו, ציר הזמן של ארץ ישראל שלאחר מלחמת העולם הראשונה, וציר הזמן של שידוד המערכות

הפוליטי-אירופי שארץ ישראל באה בתחום השפעתו. על קצה המזלג אומר משהו על כל אחד מהמשלושה.

אשר לציר הזמן של גילו - משה שרת היה אז באמצע שנות העשרים שלו, עול ימים מבחינת הגיל אך לא טירון בחטיבות החיים שבהן כבר הספיק להתנסות ושמפאת אופיו וכושר תפיסתו הפנימן והמשיגן. והוא היה בריא בגופו וברוחו ויכול לעשות כמעט כעולה ברוחו. אשר לציר הזמן של ארץ ישראל - באותו זמן עבר מרכז הכובד של הפעולה הציונית מחוצלארץ לארץ כשהוא מתרכז בהתארגנות המפלגתית החדשה של "אחדות העבודה" שהיתה חלק מגלגולה הקדום של מפא"י. ואשר לציר הזמן הפוליטי-אירופי - אותה שעה נעשתה בריטניה למעצמה השלטת באזור.

ובמוקד זמנים זה נמצא אז משה שרת. ואין הוא נקודה גיאומטרית ערטילאית, אלא אישיות בשר ודם המתגבשת והולכת מכוח הקווים הנמתחים בין גרעין עצמיותה ובין היקף הוויתה. בגבולות הזמן הקצוב לי אשתדל לתת סימנים באותם קווים הנראים לי ראשונים במעלה. ועוד אומר שבמובאות שאצטט מתוך המכתבים הכנסתי שינויים קלים כדי להקל על קליטתם בשמיצה. מבחינת המהות כולם נאמנים למקורם.

קו ראשון הוא עצם הכתיבה. "טול עט ביד. העט מפיך מחשבות." כך אמרה לו אמו יום אחד בילדותו כאשר ביקש ממנה שתציע לו נושא לחיבור חופשי שהוטל עליו בכיתה. ניתן לומר שמאז לא פסק מכתוב, שמאז לא יכול להימנע מכתוב. שכן מתחילה ניכרה בכתיבתו זרימה דו סיטרית מהירה ככספית בין פנימיות היולית החותרת לביטוייה המילולי המדויק, ובין

הביטוי המילולי המדויק המזקק הרגשה ומחשבה. הנה, לדוגמה, עדותו על הדרך שבה תרגם את שירו של איליה ארנבורג 'תפילה על הילדים' - שיר כבן ארבעים טורים - עדות על תרגום שדומה כי ניתן להחילה על כתיבתו: "... העתקתי... [את השיר] ישר מן הספר אל הגליון... כמעט לא הרגשתי שאני מתרגם. נשפך מאליו."

אחד מפיתוחיו של קו זה של כושר כתיבה מתממש בכתיבת מכתבים אל מספר לא מבוטל של נמענים. ממנה מתפרשת רשת תכתובת צפופה ואינטנסיבית שבה נשלחים מכתבים מנמען אחד לחברו, אם במקורם ואם בהעתקיהם, כשללא הרף נשמעות בהם בקשות ודרישות - איש מעצמו ואיש מזולתו - לכתוב עוד, לכתוב בדחיפות, בתכיפות, באריכות. תכתובת זו היא כגוף חי נושם ומנשים שיתוף בדעות ובידיעות.

וקו שני - הזהות העצמית. משה שרת לא הלך-לו מארצו וממולדתו ומבית אביו כדי להינתק מהם, כדרך בן תשחורת היוצא לחפש את עצמו תוך שיטוט ותיור בתקווה שברוב ימים ימצאנו. להיפך. היתה לו תודעה עצמית מגובשת והוא חש בה בן-בית. כל מה שרצה היה להעשירה, להרחיבה, להעמיקה. נכון, היו לו רגעי תעייה ודכדוך כשכינה עצמו "ילד משוגע", או "נער קל דעת"; או כמו שהוא תוהה במילים אלה: "... המסוגל אני בכלל להבעיר וללקח שלהבת? או תמיד יהיו ניתזים ממני רק ניצוצות ניצוצות, ויגיע יום שגם זה יחדל ואשאר גל אפר עומם?" אך ביסודו של דבר הוא ידע מאין בא ולאן הוא הולך. כמו שהוא כותב: "נסיעתי [ללונדון]... ביחס לעתיד... [היא] מצווה מאין

מבלי שיחול שבר בחיי אחד מאיתנו, הכרה זו הולכת ומשתרשת [בי]... אני יודע מראש שחיי יעברו בעסקנות. זהו הכרח. ואם זה דבר רע - כי אז זה רע הכרחי. אין לי מנוס מדרך זו.

ואסור לי להסתלק ממנה. המצב... תובע זאת בכל הכובד המוסרי שיש לציווי המוחלט, הנובע מתועלת הציבור... מה יהיה 'איתנו השניים' ואיך נסול את דרך חיינו - אינני יודע. והשנית - רוצה אני להגיד לך, כי הבדידות קשה עלי מאוד."

וקו חמישי - החברות עם חבריו וחברותיו לכיתה במחזור הראשון של הגימנסיה "הרצל" ובראשם אליהו גולומב ודב הוז; חברות שהיתה מקלעת של כימיה בין-אישית, של ערבות הדדית, של רגישות עד דק ושל זיקה למערכת ערכים ואידיאלים מחייבי הגשמה - חברות שיצרה את הזן המיוחד של החברות הארצישראלית; חברות שממנה התגבשה בכיתתם "ההסתדרות המצומצמת" (שאליה הצטרפו גם נערים ונערות מהמחוזים הנמוכים מהם) שהיוותה אבטיפוס לתנועות הנוער החלוציות. זו וזו תרומות מקוריות מבית-היוצר הארצישראלי.

הנה, לדוגמה, כמה משפטים ממכתב לדב הוז, שדווקא הכאב הצורב המובע בהם מעיד על קרבה מיוחדת: "אותה פינה שבלבי, שבה אתה הדר היחיד, הנה כולה מכאוב... החל מפרידתנו החטופה והאילמת... שיחות בלי התחלה ועכ"פ בלי סוף, רמזים מבלי ביטחון אם הובנו, פגישות שגרמו רק מפח נפש... גערותיך האילמות הרודפות אותי תמיד, כאילו אני שומען, כאילו אני רואן בעיניך..."

וקו שישי - העסקנות, זו העסקנות שנוכרה

כמוה. אני מאמין בזה. איש בא"י לא יתחרט על זה... [ולחברים ייאמר]... כי צריך להסתכל בעניינים בעיניים יותר פקוחות ומבחינות ולא לצלול מלוא שיעור הקומה במטאפיסיקה על סבל ירושת הנודדים... [יחדלו]-נא... להלך אימים במילים 'שכול וכישלון'... [יניחו]... אותן לספרו של ברנר."

וקו שלישי - רבקה אחותו הבכירה, הנמענת העיקרית של "מכתבי לונדון", המתגלית בהם כגיבורה השנייה. זו אותה אחות בכירה שבהיותו כבן שמונה והיא כבת עשר, נוכח סל נצרים מיוחד שהובא לבית בחרסון שבתחום המושב ובו מצות לפסח, התריס לעומתה: "את אל תגעזי במצות הכשרות האלה! את אשה!"; שהקשרים האמיצים ביניהם היו תמצית אווירת משפחתם ויחסי האחוה בה; כבל עבות של אמון מלא, של שיתוף שבקריצת עין באבחנה מושכלת, של מתן עצה וקבלתה, של ביקורת הדדית, של לב פתוח עד תחומים כמוסים - ועד בכלל. וכאשר אח זה נכזב מכך שנישואי אחותו לדב הוז - חברו הטוב וגיסו להלכה שעל סף הפועל - אינם מתקיימים במועד שאליו הוא התכוון, הוא שולח לה מכתב תוכחה. והיא? היא משיבה לו ומסבירה באריכות מה היו הסיבות שבעטיין נדחה אותו מועד. ואין היא מערערת ולו גם במילה אחת על עצם התערבותו הבוטה בתחום זה של חייה. ומתהדהדת פה מסורת של בניית תא משפחתי שאינה נסמכת אך ורק על שני בני-זוג אלא גם על התחנות של שתי משפחות. כפי שמששה שרת כותב באותו מכתב נכזב ומוכיח: "...[הן] בעדי ובעד דרישתי [להיות נוכח בטקס נישואיכם] היו מרחוק... אמא, ועדה, ויהודה, וגאולה [אחיותיו ואחיו]. והן עדה כבר קיבלה מכתב [המבשר את מועד נישואיכם], ואמא כבר שמחה, ואמרה: 'תודה לאל שלפחות מויסינקה...' [עם רבקה]".

וקו רביעי - ציפורה מאירוב, שחוט האהבה בין משה שרת ובינה נטווה עוד בנעוריהם בגימנסיה בדלגו על השנתיים המפרידות ביניהם. הפתיחות, הספונטניות והאתנחתות המבודדות האופייניות לקשר של משה שרת עם אחותו הבכירה, כמעט אינן קיימות במכתבים המעטים ששרדו מאלה ששלחם אליה לכנרת, כאשר עשתה שם כחברה בקבוצת הפועלות והתכוונה לקשור את גורלה בגורל המקום. להיפך, באותם ימים מסתמן ביניהם קושי - קושי עלום לנו היום. רק טפח ממנו נגלה בדבריו אלה במכתב אליה: "על שני דברים אני רוצה להתוודות לפניך... ראשית, כי הכרת הסתירה בין חיינו... השניים, ואי האפשרות לבור דרך אחת משותפת לעתיד

במכתב לציפורה מאירוב, העסקנות טרום הפיכתה למונח גנאי, העסקנות הנובעת מהשתלבות אותם גימנויסטים בהתארגנות המפלגתית החדשה של "אחדות העבודה" בהנהגתם של ברל כצנלסון ודוד בן-גוריון, שמשה שרת מוצא בה גוף תהודה לרעיונותיו בדבר הקמת בית לאומי וכינון חברה צודקת ואפיק לכשרונותיו בתחום הכתיבה וההרצאה והנאום, והוא קורא לה "בית", "בית" על משמעויותיו הרבות. בלונדון כבר מופיע הוא כבא-כוחה, גם פנימה בפני הסניף הצנוע של פועלי ציון ובפני הדרג הבכיר של התנועה הציונית בדמותם של וייצמן וסוקולוב וז'בוטינסקי ורוטנברג, וגם חוצה בפני מפלגת הלייבור - מפלגה שהיא בבחינת אחות בכירה לה, בעלת ניסיון ונכסים ובראשה אישי ציבור ואנשי רוח ידועי שם.

כחצי שנה לאחר דרוך רגלו בלונדון, בעוד לשונו האנגלית מקרטעת בפיו, ניתנת לו רשות דיבור בת עשר דקות אנגליות בוועידת ה"לייבור" המתכנסת בברייטון. הוא התכוון כהלכה כדי לדחוס במיטת סדום זו את חזונה הציוני-סוציאליסטי של "אחדות העבודה" במסגרת ממשלת המנדט. את אקורד הסיום של דבריו ייחד לתיאור הפרעות שהתרחשו אך שבועות ספורים לפני כן במאי 1921 שמהלומתם המוחצת היה רצח ברנר. וכך הוא כותב לחבריו בארץ: "... [עודני מדבר ופתאום]... נשמעה הערת הנשיאות: One minute more! לפני היתה ברירה: או לקרוא כסדר הלאה ולהקצץ באיזה מקום, או לדלג ולעבור מיד אל הסיום. תבינו, שלחשוב על הברירה הזאת צריך הייתי תוך כדי דיבור, במשך רגע. בחרתי במוצא השני ודילגתי על כל הפיסקה הכוללת את יחסינו עם הערבים ואשר בה נזכרות הפרעות. באופן כזה יצא שהפרעות לא הוזכרו לגמרי. תחת זה יצא הנאום חלק והרושם... [ניצל]. רציתי להוסיף משפט אחד, לומר שהזמן לא הספיק לי לספר על המאורעות האחרונים ושאת פרשתם ימצאו... [צירי הוועידה] בתזכיר שחילקנו... [ביניהם], אך פתאום באו מחיאות כפיים ואני התבלבלתי וישבתי."

כך הוא מתחטא ומתנצל לפני חבריו. והוא קורא את מכתבו בעיניהם שעה שגופות ברנר ויתר הנרצחים כמו מוטלות עדיין שותתות דם לפניהם. וגם לפניו - במרחק אלפי מילין.

וקו הלימודים וקו הריצה אחרי מקורות פרנסה לכלכלת עצמו ועזרה למשפחתו. ועוד ועוד קווים. עיתותיו מתכווצות תוך פעילות אחת האוחזת בעקבי חברתה. עד שיום אחד הוא כותב (עמ' 194): "היום עשיתי לי חופש. לא הלכתי

לשום מקום ולא עסקתי בשום דבר מעשי. מהבוקר עד הערב שכבתי בהייד פארק על העשב. קראתי ספר נפלא *News from Nowhere* של ויליאם מוריס, סוציאליסט-חווה אנגלי משנות ה-80. זוהי אוטופיה על החברה הקומוניסטית במאה ה-21-22. היה נפלא. גם הפארק וגם הספר."

אופקו של רומן תוסס זה קשה אך מבטיח. מה נפלה הוא מן הרומנים שנכתבו באותם ימים באירופה, בין שתי מלחמות עולם, רומנים שגיבוריהם בודדים, תלושים, מנוכרים, אובדי דרך, אכולי אכזבה, נכנעים לגורל עיוור ואכזר, מידרדרים מדעת או שלא מדעת לניווון, השחתה ונהנתנות לשמה.

רומן לשיטתי, או לא רומן לשיטת מי שיחלקו עלי - את מי עשויה אסופת מכתבים זו לעניין? קודם כל, את האנשים שעדיין חיים את הקשר האישי לכותב המכתבים והם מוצאים עניין בעולמות שחי בהם ובביטוי שנתן להם; ואחר כך, את המוצאים עניין בקורות היישוב על שלל פניהן; ואחר כך, את המוצאים עניין באסופות מכתבים אמיתיים; ואחר כך בקוראי ספר בכלל. לצורך העניין הפרדתי בין כל אלה לקבוצות שונות, אבל איני ערבה להם שלא יהרסו מחיצות וישייכו עצמם לכמה קבוצות בעת ובעונה אחת.

לדעתי, אילו היו המכתבים ממוקדים אך ורק בכותבם, היה אפשר להוציאם לאור כמו שהם. אך כיוון שהמכתבים פורשים יריעה גדולה ועבה ועשירת גונים - ללא תלמוד ההערות המלווה אותם היתה אסופתם משולה לתיבת אוצרות המוגשת כשי בלי מפתחות לכל אחד ממדוריה.

זאת ועוד: מטבע הדברים יש באסופה זו מכתבי חולין ומכתבי שיא, וגם בתוך המכתבים עצמם יש גם מזה וגם מזה. לדעתי, דווקא עצם העירוב הוא המעניק לאסופה אמינות. ורושם העז של המכתבים נובע מהצטברותם. פרסום מכתבי השיא בלבד היה בבחינת מפגן "להיטים".

ברומן כתוב היטב מחדיר הסופר את עתיד הגיבור בסמוי בין שיטי העבר. בימי לונדון עקבות עתיד הגיבור הידוע מראש ניכרים בו בבהירות, הלוא הוא העתיד הכתוב בספר דברי היישוב וראשית המדינה. הואיל וכך, ברצוני לומר כמה מילים על הדרך שבה התארכו כמה מאותם קווים ששירתתי לעיל בעתיד המוקדם ובעתיד המאוחר.

בקו האחוה המשפחתית -

גאולה, אחותו של משה שרת, שהיתה לו כאחות זקונים, מתה בשנת 1939. אחותו הבכירה רבקה, אחותו שבלב ונפש והגיבורה השנייה

של כרך זה, מתה בשנת 1940. בשנת 1965, כאשר הוציא לאור את *מחברת תרגומי שירה*, רשם מילים אלה בפתחה: "לזכר / אחיות ברוכות הקסם / רבקה וגאולה / אשר נשמתן אמרה תמיד שירה."

בקו מוקד אהבתו -

בשנת 1922 הוא וציפורה מאירוב באו בברית נישואים ויחד הקימו בית משפחה.

במכתב ששלח לה ממחנה המעצר בלטרון ב-29.8.46 כתב כך: "הן את יודעת שאני חושב אותך למזל הגדול ביותר שמצאני בחיי... נפלא לחשוב ולחוש כי אחת היא מה יקרה ומה לא יקרה - אשאר במעצר או אצא לחופשי, אשוב לתפקידי או אסתלק, אמצא מחדש דרכי או אתעה בתוהו - יש דבר מה איתן ובל יימוט וזו בריתנו, עד מוות."

בקו החברות הקרובה -

דב הוז מת בשנת 1940. אליהו גולומב מת בשנת 1945. בשנת 1958, כאשר משה שרת קיבץ יחד את נאומיו הפוליטיים מן השנים 1946-1949 והוציאם לאור בכרך ששמו *כשער האומות*, רשם הקדשה זו בפתחו: "לזכרם - / הנוהר לי תמיד ומאיר נוגות את דרכי - / של רעי כאחים לי, אליהו גולומב ודוב הוז, / שהסתלקו בלא-עת ערב המערכה הגדולה / ולא זכו לעמוד בה ולראות בנס התגשמותו של הנועז והנישא בחלומות נעוריו."

בקו ה"עסקנות" - שטבילת האש שלה היתה אותו נאום מקוצץ שהותיר טעם של חוסר מיצוי בוויעדת ה"לייבור" בבריטון -

כעבור כמעט שלושה עשורים, ב-11 במאי 1949, ביום קבלת מדינת ישראל כחברה באו"ם, כאשר עמד על במתו, והוא אז שר חוץ רשמי של מדינתו, למוד ניסיון וחדור ביטחון, שפתו האנגלית משובחת וניביה מלוטשים בפיו, ומצע זמן נדיב לרשותו, בגוללו את ההיסטוריה של עם ישראל אחורה וקדימה, בין היתר אמר כך בנאומו (עמ' 358): "ביום הקדוש ביותר שבלוח היהודי מתפללים בני עמנו לבוא היום בו ייעשו כל עמי הארצות אגודה אחת לשקוד על תקנת המין האנושי וכי נביאי ישראל הם שהורישו לעולם כולו את חזון אחרית הימים..." ואז בעוברו לעברית, נישאו בחלל מוסד-על זה דברי ישעיהו בן-אמוץ בקול צלול ומחוטב: "... לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה."

ושש שנים אחר כך, במרס 1955, בהרהרו באחד המעשים המגואלים בדם שמדינו, כך רשם ביומנו האישי: "תהיתי על מהותו וגורלו של עם זה, המסוגל לעדינות נפש כה דקה..."

לשאיפה כה כנה לנאה ולנאצל, ועם זה הוא מוציא מתוך שורות טובי הנוער שלו בחורים המסוגלים לרצוח נפש, בדעה צלולה ובדם קר... בדואים צעירים חסרי מגן... [בגלל] יצר נקם שנתעלה לדרגת עיקרון מוסרי. נשמתו האפלה של התנ"ך שבה לתחייה... והיא מאיימת להכריע את נשמתו הנאצלת... איזו משתי הנשמות המתרוצצות [האלה] ... תנצח את יריבתה בקרב העם הזה?"

בקו של עולמו הרוחני -

בקריאת ספרות יפה וספרות עיון הוסיף לאחוז, אך בשל השתקעות שללא שיור בתפקידי הציבוריים והפוליטיים הצטמק והלך הפנאי לכך. ועם זאת לא חדל לכרות אוזן לנעשה בתחום זה. כאשר, לדוגמה, החל הרבעון "קשת" לצאת לאור בשנות ה-50, המריץ לחתום עליו למרות התנגדותו הגמורה, עניינית ונפשית, לרעיונות הכנעניים שפיעמו בלב עורכו אהרן אמיר. מכל מקום, לאחר שהודח מן המעשה הפוליטי, היתה היענותו לבקשה לקבל על עצמו את היו"רות של הוצאת "עם עובד" אך טבעית.

בקו של "ביתו" המפא"י -

בתרשומת ביומנו ב-17.6.1956, בהידרשו להצבעה במרכז מפא"י על הודעת התפטרותו משירות החוץ (שהיתה תכתיב של בן-גוריון), כתב כך: "בעד קבלת ההודעה הצביעו 35. נגדה הצביעו 7 (לא הבטתי אחורנית להסתכל מי ומי...). נשמעו קולות למנות את הנמנעים... וכאן באה ההפגנה הניצחת: 47 הרימו יד... גושים שלמים, שורות שורות בחלקים שונים של האולם הגדול קבעו בידיהם המורמות ובארשת פניהם התקיפה כי ידם לא היתה במעל. המספרים היו כבדי משמעות. פירושם היה כי הרוב (למעלה מ-60%) לא קיבל את הודעת הוועדה. היה ברור כי איש לא נמנע משום שהיסס להצביע בעד. ההתאפקות היתה מהצבעה נגד. הנמנעים אמרו למעשה: איננו מקבלים את התפטרות מ"ש, אבל אין לנו ברירה אלא להימנע, פן על ידי הצבעתנו השלילית נכניס את המפלגה והמדינה למשבר עוד יותר חמור. שוב אותו שיקול הכריע - אבל תוך איזה אינוס מובלט ומופגן של המצפון הציבורי!"

בקו של סדר יומו הדחוס -

לאחר ההדחה, עשה ב"עם עובד" ובסוכנות היהודית, והתמסר למפעלים נוספים, אך טעם חייו ניטל ממנו. יש מקום ביומנו האישי שבו הוא מתאר את יומו הנפתח בקריאת העיתונים העבריים, ה-*Jerusalem Post*, ואז הוא

עצמו עסק בהוצאה לאור של הכרך שלפנינו, וכתת-כותרת הוצע לו לכנותו "דיוקנו של מדינאי כאיש צעיר", היה שוקל את ההצעה בכל כובד הראש שבו ניחן.

דברים שנאמרו בערב השקת ימי לונדון - מכתבי משה שרת מלונדון, 1920-1921, במוזיאון ההגנה ע"ש אליהו גולומב ב- 4.11.03. הספר ראה אור בהוצאת "העמותה למורשת משה שרת".

לנופך הבעלנות. אולם אם נאמר שזהות עצמית מתגבשת גם מתוקף סביבתה, לשלוש מילים אלה בפיו היה צליל טרגי.

בתנופת הניתורים בין הזמנים אנתר חזרה לימי לונדון. מכלי ראשון ידוע לי שמשה שרת קרא את ספרו של ג'יימס ג'ויס דבלינאים ואף המליץ על קריאתו בחום לב. ואולם אין לי מושג אם קרא את ספרו דיוקן האמן כאיש צעיר. אם כך ואם כך, נדמה לי כי אילו הוא

שואל את עצמו: ומה עכשיו? והוא כותב שם משהו כזה - (לצערי לא מצאתי את המקום: "כל מה שאני מצליח לעשות בימים אלה זה למרר את חיי ציפוריה").

בקו של הכתיבה ככישרון טבעי וכיצר ביטוי בלתי אמצעי -

מאז ימי לונדון הוסיף משה שרת לכתוב ולכתוב ולכתוב. יעידו על כך - חומרים - חומרים - כל אותם מכתבים ותזכירים ויומנו האישי (שעקב צבר תכונותיו מצטרף ליצירות ספורות מאוד הנמנות עם סוגה זו). אבל יש עובדה ניצחת: אם אמנם הוציא לאור שלוש אסופות שנים ספורות לאחר הדחתו - את בשער האומות שנזכר לעיל, את "משוט באסיה" שאותו הקדיש כך: "לציפוריה/ אשר כמכתבים אליה/ נרשמו פרקי יומן זה", ואת הכרך הדק אודות שכבו שבו אסופת דברים שאמר וכתב על אנשים קרובים לו שהלכו לעולמם, הנה לא עלה בידו להגשים רעיון שרחש בו ימים רבים, לכתוב ספר על אביו ובהמשכו גם עליו עצמו. אמנם העלה על הכתב כמה פיסקות פותחות על אביו, אך לא יסף. מדוע? הן מיום ההדחה ועד שנת מחלתו, היו עיתותיו בידו למלאן כחפצו. ובכן, מדוע לא מימש את חפצו?

יש לי שלוש סברות. סברה אחת אומרת שהיות שכל השנים היתה כתיבתו מעוגנת בתיאור חוויות מיידיות, עכשיו התקשה לסגל לעצמו שגרת כתיבה אחרת. סברה שנייה אומרת שהיה מודע לכך שכדי שכתובה על חיי אדם תהיה בעלת ערך, עליה להיות אמיתית עד לפני ולפנים - לאו-דווקא מבחינת העובדות, אלא מבחינת הנימה של הרצאת הדברים. אולי הרגיש שנימה זו אינה מצטללת בקולו, אולי הרגיש שנימה זו עדיין אינה מצטללת בקולו. וסברה שלישית: השתקעות במשטר כתיבה כל כך תובעני היתה מוכיחה לו השכם והערב שהוא יכול להתמסר לה דווקא משום שליבת חייו נעקרה ממנו. ואולי - תיקו.

ואחרון-אחרון, הקו של זהותו העצמית - בעיצומו של מסעו באסיה בסתיו 1956 התחוללה מלחמת סיני. אז הבין שסוף מעשה ההדחה שלו מידי בן-גוריון חצי שנה קודם לכן לא היה אלא כדי למנוע בעדו להפריע ואולי אפילו להפר את המחשבה תחילה של תכנון מלחמה זו ואת הוצאתו לפועל. בשובו מן המסע באה ציפוריה לשדה התעופה לקבל את פניו. היא ידעה מה מתחולל בנפשו ואמרה לו: "העיקר שחזרת ארצה -", והוא השיב לה: "ארצי הלכה ממני." לא אכנס כאן לנטייתו לשפת דימויים וגם לא

שלמה שפירא

לזכרה של רעייתי סיגל

קצת אלוהורה על זרוע היד של השנה החדשה

ואת פרושה כשמלה לפני כל סביבותיה:

ראיתי אותך מחממת אורית סעדה
וחשבתי שהשנה החדשה תהיה
מסעד חם לכל אוהבי נפש.

ראיתי אותך מסדרת על מפת הבוגנוויליאה
כל דבר בצנעה,
וחשבתי שהשנה החדשה תהיה רגועה ורדה
מושכת טוב מאין כמוה,
גם בגלל שהיערה עוד תוסיף לשכר על שמחת היין.

ראיתי אותך שותה כמה כוסות של אשר
וחשבתי שאין מתקררין, לעולם, תחת שמי כפתו.

ראיתי אותך חובקת ינקות נדבכת
וחשבתי איך פעם חבקו כל תינוק באהבה
ובידיים מכל הלב, כנראה יתבקונו.

גם לקראת לילה צונן, קצת מעיף
את השמחה, שמלתך אורירית ויפה
ובהנאה תמשיכי לחיך רב אשר
מהלב אל כל לב לאורך כל השנה.

אהבתך נשארת
אהבתי בת-עין
במשמר עולמי שירת נשגבותך
כל מגדי תארים נאים לך
בי נשבעתי
בבקר בלילי אאיר ירחך.

חירות

עד כמה רחוקה החרות
שמעבר למעטפות האהדה
כנראה, שתמיד
רק מתוך תוכה
גופך רץ
טפחות נותן למחשבותיה
אתה יכול אפלו
להסתובב עירם לאשרך.